

Honderden, duizenden kilometers geschiedenis

BERLIJN

Berlijn zag ik voor het eerst toen ik bij Günter Grass op bezoek ging. Ik zou hem interviewen over *Der Butt*, waarvan de Nederlandse vertaling op punt van verschijnen stond. Grass woonde in een huis van donkerrode baksteen dat uit de jaren twintig dateerde. Op zichzelf al bijzonder, zoveel huizen overleefden de oorlog niet in Berlijn; slechts enkele geïsoleerde delen van de woonwijken ontsnapten aan de bombardementen, zoals het westelijke deel van Charlottenburg.

Het hekje van de voortuin piepte, ik betrad de trap naar de voordeur, noemde in de ontvangkamer mijn naam en knikte de secretaresse toe die daar kantoor hield. Een schrijver met een secretaresse was nieuw voor me, ik was dat alleen in biografieën tegengekomen. Sartre had een secretaris, net zoals Thomas Mann, maar hedendaagse grootheden beantwoordden brieven meestal zelf of maakten er de open haard mee aan. Ik mocht vijf minuten bij de al wat oudere dame antichambrenen om op adem te komen. Toen werd ik per huistelefoon aangekondigd.

De geur van pijptabak. De schrijver zetelde in een ruime werk-kamer op de benedenverdieping aan de achterzijde van het huis. Het was al donker toen ik tegenover hem plaatsnam, aan de ande-

re zijde van een reusachtig bureau, en toch moest het nog halfvijf worden. Het ietwat plichtmatige gesprek eindigde om twintig over vijf, precies zoals overeengekomen. De secretaresse had me per brief laten weten dat Herr Grass me drie kwartier à vijftig minuten te woord zou staan, beslist niet langer. Ik was nog niet uitgevraagd, vond vijftig minuten ook niet veel voor een gesprek dat een coverstory van de *Haagse Post* moest opleveren. Op de valreep stelde ik nog drie, vier vragen, en toen kwam de onverwachte uitnodiging: ‘Ga mee naar mijn atelier.’

De auto was groot maar oud. Tot tweemaal toe sloeg de motor af bij een stoplicht. Tijdens het starten tikte Grass met de steel van zijn pijp op het stuur, alsof hij een aftands paard een bemoedigend klopje gaf. Met een sukkelgang reden we de halve stad door. Een merkwaardig lege stad – nergens files.

Mijn ogen waren al zo aan het donker gewend dat ze het licht in het atelier schel vonden. Een zaal van een atelier, naast een etsdrukkerij. De drukker en zijn assistent maakten wat eten klaar, eerst werd er bier gedronken, toen rode landwijn. Grass etste rustig voort, praatte, gaf opdrachten aan de drukker, die zich voortdurend met het gesprek bemoeide en vaker antwoord gaf op mijn vragen dan de schrijver. De onderwerpen? Politiek, politiek en nog eens politiek.

De drukker filosofeerde over de verschillen tussen de Amsterdamse en de Berlijnse krakers – de Berlijnse waren politiek bewuster. Grass – in die dagen het morele geweten van de Bondsrepubliek en de huisfilosoof van de SPD – keurde het ten sterkste af dat Nederlanders, en in het bijzonder Nederlandse journalisten en schrijvers, het koloniale verleden niet scherper en kritischer onder de loep namen. Nederlandse romans en verhalen gingen over heimwee naar de tropen, niet over de schande van eeuwenlange uitbuiting, onderdrukking en slavernij. Romans en verhalen behoorden over de verwerking van de geschiedenis te gaan. Daarom woonde hij in Berlijn,